УДК 338(477)
DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-28

САВЧЕНКО О. В.
ORCID ID: 0000-0001-7580-9048
e-mail: savchenkoov@i.ua
НЕТРЕБА А.
Хмельницький національний університет

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ КОРОНАКРИЗИ НА ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ

Виклики зовнішнього середовища створюють додаткові перепони, можна сказати унеможливлюють розвиток даної сфери. Наголос здійснено на тому, що в більшості розвинених країн розвиток підприємництва означає одночасний бурхливий розвиток економіки, значні платежі до бюджетів у вигляді податків, нові робочі місця тощо. Тому завдання держави полягає в наданні всебічної підтримки бізнесу. Дослідження присвячено визначенню нових загроз, змінам в структурі та чисельності підприємств України за видами діяльності, характеристиці настоїв суб'єктів підприємницької діяльності. Розглянуто також основні акценти, на які необхідно звернути увагу для якісного поліпшення розвитку підприємництва.

Ключові слова: підприємництво, пандемія, світова криза

OLENA SAVCHENKO, ANGELINA NETREBA
Khmelnytskyi National University

CONSEQUENCES OF THE CROWN CRISIS' INFLUENCE ON ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Entrepreneurship development is considered one of the most important tasks for economy of every country. Challenges of the external environment create additional obstacles. We can say that makes impossible the development of entrepreneurship of Ukraine. Ukraine's economy, inherited from the USSR, still remains monopolized. Entrepreneurship occupies an insignificant place in its structure. While in Europe small and medium-sized businesses play an important role in socio-economic development, the number of people employed in small businesses in Europe is about 90%. Small and medium-sized enterprises usually generate at least 50-70% of GDP. The Ukrainian economy is far from this indicator, as we have determined.

The complexity of the situation is exacerbated by the fact that today businesses is faced with many additional problems and difficulties. The number of business entities in 2018-2020 significantly decreased as a result of the lockdowns, reduction of effective demand, etc. Which areas of entrepreneurship suffered the most - was described in the article. The study of small business activities in the context of the COVID-19 pandemic identified the following risks: closure; liquidity deficit; large-scale reduction and narrowing of the structure of consumer demand; breaking the chains of value added and supply; loss of the domestic market; Uncertainty in foreign markets, especially regarding post-quarantine volumes, terms and opportunities for export recovery

As we believe, all the possible potential for business development in Ukraine is far from exhausted. The main stimulus for the development of entrepreneurship in Ukraine is state support. And only when the state pays attention to the problems of domestic entrepreneurship and provides its support, we can say that entrepreneurship in Ukraine is developing and bearing profits.

Key words: entrepreneurship, pandemic, world crisis

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Поняття "підприємництво" надзвичайно широке і містке. У ньому переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних, моральних і психологічних відносин. Воно склалося протягом значного часу, змінюючись під впливом базисних і надбудовних інститутів, психології людей тощо.

Формулювання цілей статті

Охарактеризувати тенденції розвитку підприємництва в умовах сьогодення, визначити деякі із можливих шляхів оптимізації розвитку підприємництва, зокрема, забезпечення державної підтримки.

Виклад основного матеріалу

Підприємництво в Україні народилося ще в часи Рюрика, хоча тоді, як відомо, панувало натуральне господарство. Зачинателями підприємницької діяльності були купці. Ґрунтуючись на своєму майні й інтуїції, на свій страх і ризик вони налагоджували торговельні стосунки з Візантією, Закавказзям, Середньою Азією, Прибалтикою і Європою. У XII столітті почали формуватися торгові центри, купецькі об'єднання. В роки НЕПу вільне підприємництво стало відроджуватися. Реальний сектор малого бізнесу почав формуватися з 1986 по 1988 р. Надалі в ході приватизації і підприємства, що належали раніше державі переходять у приватну і приватно-колективну власність і на сьогоднішній день можна говорити про сформовану підприємницьку структуру у вітчизняній економіці, регламентованої рядом нормативних актів, таких як Закон України «Про власність», «Про підприємництво», «Про підприємства», «Про господарчі товариства» та інших.

Успадкована від СРСР економіка України усе ще залишається монополізованою. У її структурі підприємництво займає незначне місце. В той час, як в країнах Європи малий та середній бізнес займає

важливе місце в соціально-економічному розвитку, число зайнятого населення у малому бізнесі Європи становить близько 90%, малими та середніми за розмірами підприємствами, за звичай, створюється не менше 50–70% ВВП. Дані показники в Україні в рази менше. Станом на 2020 рік в Україні було зайнято всього 6366104 тис. осіб, з яких 48,5 % – в сфері середнього підприємництва, лише 26,8 % – на малих за розмірами підприємствах (рисунок 1).

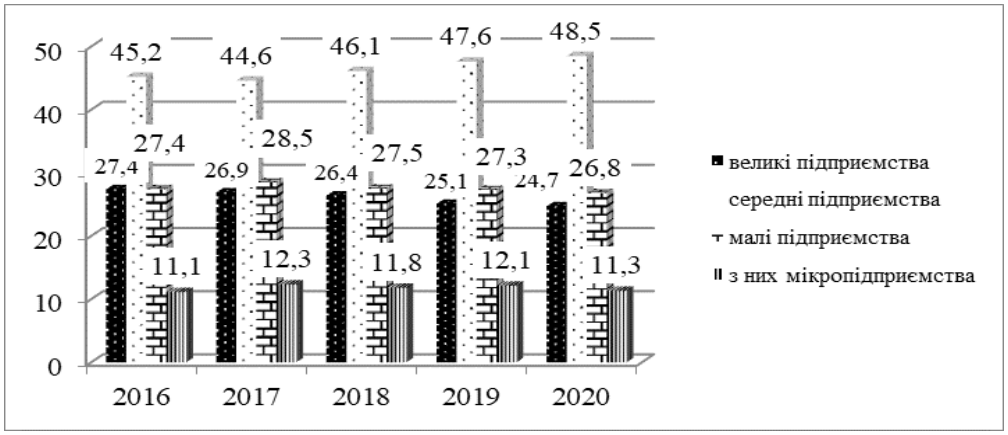

Рис. 1. Структура зайнятого населення на підприємствах України

Загалом, у 2020 році, в середньому підприємництві працювало на 43527 тис. осіб менше, ніж у 2019 році; на малих підприємствах – на 56 628 тис. осіб менше.

На наш погляд, весь можливий потенціал розвитку підприємництва в Україні далеко не вичерпаний. Складність ситуації погіршується у зв'язку з тим, що на сьогоднішній день підприємництво зіштовхується з безліччю додаткових проблем і труднощів. Серед факторів, що найбільш значною мірою вплинули на підприємництво, є, звичайно, епідемія COVID-19. Згідно з проведеним нами аналізом (таблиця 1), кількість суб'єктів господарювання у 2020 році, в порівнянні із 2018 періодом, значно скоротилась.

Таблиця 1

Зміна кількості діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2018–2020 роках (+/-) [1]

Види економічної діяльності	Усього одиниць	З них:	
		Підприємств	ФОПів
Усього	-102029	-24717	-77312
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	878	265	613
Промисловість	-4465	-3254	-1211
Будівництво	-4324	-2279	-2045
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	-15942	-7837	-8105
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-5644	-1402	-4242
Тимчасове розміщування й організація харчування	-7928	-350	-7578
Інформація та телекомунікації	-31525	-1402	-30123
Фінансова та страхова діяльність	-347	-68	-279
Операції з нерухомим майном	-4978	-2648	-2330
Професійна, наукова та технічна діяльність	-8700	-1995	-6705
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-4581	-1627	-2954
Освіта	-2188	-324	-1864
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-6033	-1510	-4523
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-1371	-216	-1155
Надання інших видів послуг	-4881	-70	-4811

Отже, ми чітко бачимо, що найбільше скорочення отримали сфери інформації і телекомунікацій, оптової та роздрібної торгівлі, а також не малого скорочення отримали такі сфери як промисловість, операції з нерухомим майном, будівництво, професійна, наукова та технічна діяльність та ін.

В продовженні дослідження, станом на 2021 рік, сферами, що набули розвитку, стали охорона здоров'я, поштова та кур'єрська діяльність, інші індивідуальні послуги (астрологи, татуювальники та ін.), інформаційні послуги та комп'ютерне програмування, а найбільші скорочення відбулись в таких сферах, як складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту (обробка вантажів, забезпечення аеропортів та ін.), а оптова торгівля (крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами), сфера радіомовлення та телевізійного мовлення, авіаційний транспорт, готелі та хостели (рисунок 2).

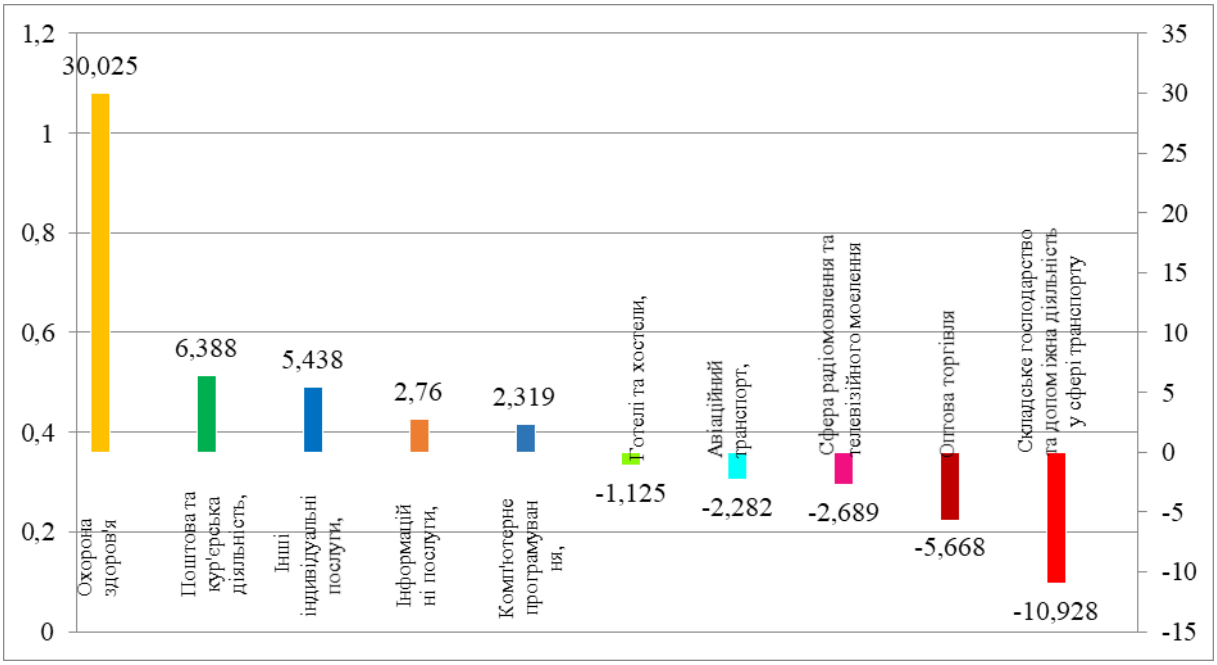

Рис. 2. Динаміка кількості ФОПів у карантин [2]

На початку 2021 року дослідження, проведене Європейською Бізнес Асоціацією, зафіксувало падіння Індексу настроїв малого бізнесу до 2,38 балів з 5-и можливих, порівняно з 3,07 балами минулого року. Лише 24% підприємців задоволені поточним станом справ у бізнесі проти 42% у минулому році, відповідно, зросла і кількість незадоволених з 29% до 58%. Очікують покращення стану справ у бізнесі 27% підприємців проти 59% за минулий рік, а 52% опитаних очікують погіршення. Серед опитаних підприємців 18% збільшуватимуть кількість працівників, а лише 23% запланували підвищення заробітної плати. В той же час, 80% підприємців вважають поточну економічну ситуацію (низька купівельна спроможність населення, вплив карантинних обмежень, податкове навантаження та фіскальний тиск) несприятливою для ведення бізнесу. Щодо наслідків впливу пандемії на мале підприємництво, то 58% підприємців відзначають зменшення кількості замовлень, ще 18% були змушені переглянули бізнес-модель та шукати нові напрямки, 10% оптимізували діяльність та скоротили персонал, а 3% змогли збільшити продажі чи відкрили нові ринки збуту. Лише 14% підприємців не помітили впливу коронавірусу на їх діяльність [3].

Мале підприємництво в Україні і в цілому у світі зазнало нового чутливого удару внаслідок спалаху пандемії COVID-19, спричинених нею кризових процесів і порушення стабільності в економіці. Запровадження урядом карантинних заходів, локдаунів і вимог соціального дистанціювання вивело мале підприємництво на межу виживання. Так, до традиційних труднощів розвитку малого підприємництва України додалися нові, пов'язані з сучасними глобальними викликами:

- більша вразливість, порівняно із великим підприємництвом, до несприятливих економічних факторів та порушення макроекономічної стабільності;
- стрімке падіння доходів суб'єктів малого підприємництва, що удвічі перевищує скорочення доходів для великого підприємництва;
- значні фінансові втрати, які суб'єкти малого підприємництва почали зазнавати вже на 2-3 місяць карантинних обмежень;
- вимушене скорочення штату співробітників, що призвело до зростання рівня циклічного безробіття;
- збільшення долі банкрутств серед суб'єктів малого підприємництва порівняно із середнім та великим, насамперед тих, які задіяні у сфері обслуговування, розваг, громадського харчування;
- додаткове навантаження на державу щодо збільшення обсягів соціальних трансфертів, пов'язаних із виплатами допомоги по частковому безробіттю і наданням державної допомоги найвразливішим суб'єктам малого підприємництва;
- погіршення криміногенної ситуації в країні через втрату багатьма громадянами основних засобів для існування, бізнесу і доходу [4].

Дослідження діяльності малого підприємництва в умовах пандемії COVID-19 дозволило визначити такі ризики: зупинення діяльності; дефіцит ліквідності; масштабне скорочення та звуження структури споживчого попиту; розірвання ланцюгів створення доданої вартості і постачання; втрата внутрішнього ринку збуту; невизначеність на зовнішніх ринках, насамперед щодо пост-карантинних обсягів, строків та можливостей відновлення експорту [5].

Для подолання наслідків пандемії COVID-19 та запобігання поширення кризового стану, суб'єктам малого підприємництва необхідно:

-максимально швидко адаптуватися до нових викликів в умовах світової пандемії;

- інтенсивно працювати над цифровими стратегіями, щоб адаптуватися до нових форм споживання та інших наслідків пандемії;

- присутність у цифровому форматі і брендинг допоможуть у боротьбі за нові проєкти, контракти, партнерські відносини і можливості;

- перевести певні процеси бізнесу в онлайн-режим;

- зробити переоцінку фінансування; тимчасово переорієнтувати бізнес;

- розробити нову стратегію розвитку, враховуючи поточну ситуацію;

- зосередитися на тій галузі, яка є найприбутковіша для малого підприємництва.

Важливим фактором є, звичайно, підтримка держави на шляху виживання підприємництва, зокрема, наприклад, повинні бути надані визначені пільги. Це можуть бути пільги по оподаткуванню. Але податкова політика нашої країни не тільки не ефективна, але й економічно небезпечна. Вона йде урозріз зі встановленою у світі практикою та сучасними світовими тенденціями розвитку економіки. Високе оподаткування «вбиває» в Україні мале підприємництво. Загальний напрям удосконалення податкової системи - підсилення стимулюючої ролі податків у розвитку виробництва. Необхідно звільнити малі підприємства від податків на інвестиції, завезені технології. Потрібні податкові пільги на період становлення малого підприємства. Є необхідність диференційованого податкового підходу до підприємств різного профілю діяльності. Більш низькі ставки податків повинні застосовуватися для найбільш важливих, пріоритетних галузей.

До цього часу зроблено лише самі перші кроки у правовому та організаційному забезпеченні формування малого підприємництва у якості особливого сектору економіки України. Не розроблено державну програму розвитку малих підприємств. Комплекс першочергових мір по розвитку малого підприємництва в Україні, повинен здійснюватися у таких напрямах: нормативно -правовому; інформаційно-технічному; фінансово-кредитному; організаційному; кадрове та консультативне забезпечення; зовнішньоекономічна діяльність.

В економічно розвинутих країнах велика увага приділяється сфері бізнес-послуг. В інфраструктуру бізнесу прийнято включати сервісні служби для починаючих та діючих підприємців, асоціації та союзи, що допомагають малому підприємництву. В Україні до цього часу не створено мережі довідково-інформаційних та консалтингових служб для малих підприємств, хоча процес йде зростаючими темпами. До початку трансформації Україна не мала самостійно діючих сервісних служб. Все створені організації, що працюють в нинішніх умовах, надають платні послуги, а тому доступні малому числу підприємців та орієнтовані на солідних клієнтів в особі комерційних структур.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Розглянувши дану тему можна зробити такі висновки: будь-яка нація пишається плодами діяльності своїх підприємців, але будь-яка нація і кожен її окремий представник пишаються і своєю причетність до здійснення будь-якої конкретної підприємницької ідеї. Підприємництво як одна з конкретних форм проявлення суспільних відносин сприяє не тільки підвищенню матеріального та духовного потенціалу суспільства, не тільки створює сприятливий ґрунт для практичної реалізації здібностей та талантів кожного індивіду, але й веде до єднання нації, збереження її національного духу та національної гордості. Зараз ми всі являємося свідками кризового стану нашої економіки, знецінення національної валюти і падіння життєвого рівня населення. За роки незалежності уряд не зміг активізувати діяльність приватних підприємців, створити сприятливі умову для їх зростання. Це означає, що ми практично заново стаємо перед проблемою розвитку підприємництва.

За підприємництвом в Україні майбутнє, процес накопичення критичної маси невідворотно приведе до «підприємницького буму». Тому на даному етапі важливо вивчити поведінку підприємця, щоб у подальшому не допускати помилок, допущених раніше. Основним стимулом для розвитку підприємництва в Україні являється державна підтримка. І тільки тоді, коли держава зверне свою увагу на проблеми вітчизняного підприємництва та надасть свою підтримку, можна буде говорити, що підприємництво в Україні розвивається і приносить свої плоди.

Література

1. Державна служба статистики України. Архів (2018–2020 рр). Кількість суб’єктів господарювання за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/ksg/ksg_u/arch_ksg_u.htm

2. Вінокуров Я. Рік – плюс, ФОП – мінус: як малий бізнес пережив перший рік карантину [Електронний ресурс] / Я. Вінокуров // Економічна правда. – 24 березня 2021 р. – Режим доступу : https://www.epravda.com.ua/publications/2021/03/24/672241/

3. Красота О.В. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності [Електронний ресурс] / О.В. Красота, І.С. Кір'єв // Ефективна економіка. – 2021. – № 2. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua.

4. Гейко Т.Ю. Пріоритети розвитку підприємництва в Україні в умовах пандемії COVID-19 та в посткарантинний період [Електронний ресурс] / Т.Ю. Гейко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Одеса : Одеський національний економічний університет, 2020. – № 2 (73). – С. 62–71. – Режим доступу : http://journals.uran.ua/vsed_oneu/article/view/219796/2195106

5. Презентація результатів Індексу настроїв малого бізнесу за 2020 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2021/02/small-business-index-2021.pdf.

6. Карпюк Г.І. Основи підприємництва : навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти [Електронний ресурс] / Г.І. Карпюк. – 2021. – 108 с. – Режим доступу : https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf

7. Тимченко О.І. Проблеми і перспективи розвитку малого підприємництва в умовах пандемії COVID-19 [Електронний ресурс] / О.І. Тимченко // Ефективна економіка. – 2021. – № 6. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/92.pdf

References

1. 1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Arkhiv (2018–2020 rr). Kilkist subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/ksg/ksg_u/arch_ksg_u.htm

2. Vinokurov Ya. Rik – plius, FOP – minus: yak malyi biznes perezhyv pershyi rik karantynu [Elektronnyi resurs] / Ya. Vinokurov // Ekonomichna pravda. – 24 bereznia 2021 r. – Rezhym dostupu : https://www.epravda.com.ua/publications/2021/03/24/672241/

3. Krasota O.V. Osoblyvosti rozvytku maloho pidpryiemnytstva v umovakh porushennia makroekonomichnoi stabilnosti [Elektronnyi resurs] / O.V. Krasota, I.S. Kiriev // Efektyvna ekonomika. – 2021. – № 2. – Rezhym dostupu : http://www.economy.nayka.com.ua.

4. Heiko T.Iu. Priorytety rozvytku pidpryiemnytstva v Ukraini v umovakh pandemii COVID-19 ta v postkarantynnyi period [Elektronnyi resurs] / T.Iu. Heiko // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zb. nauk. prats. – Odesa : Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, 2020. – № 2 (73). – S. 62–71. – Rezhym dostupu : http://journals.uran.ua/vsed_oneu/article/view/219796/2195106

5. Prezentatsiia rezultativ Indeksu nastroiv maloho biznesu za 2020 rik [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2021/02/small-business-index-2021.pdf.

6. Karpiuk H.I. Osnovy pidpryiemnytstva : navchalnyi posibnyk dlia zdobuvachiv profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Elektronnyi resurs] / H.I. Karpiuk. – 2021. – 108 s. – Rezhym dostupu : https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf

7. Tymchenko O.I. Problemy i perspektyvy rozvytku maloho pidpryiemnytstva v umovakh pandemii COVID-19 [Elektronnyi resurs] / O.I. Tymchenko // Efektyvna ekonomika. – 2021. – № 6. – Rezhym dostupu : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/92.pdf

Надійшла / Paper received: 01.12.2021
Надрукована / Printed: 30.12.2021